

AİLE - AKRABALIK İLİŞKİLERİ VE DEĞİŞMELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Asist. Dr. Zafer İLBARS

Bu araştırmamız Garziantep'in 30 km güneydoğusunda merkeze bağlı olan Battal köyündeki gözlemlerimize dayanmaktadır.

¹¹ Değişme süreci içinde bulunan toplumlarda, bu değişmeden ailenin yapısı, aile içi ilişkiler ve akrabalık ilişkileride etkilenmektedir. Aile; evlenme veya evlâtlık edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan oynadıkları çeşitli roller çerçevesinde (karı-koca, ana, baba, evlât, kardeş) birbirine etki yapan kendilerine özgü bir görgüyü yaratıp kuşaktan kuşağa devam ettiren insanların topluluğudur¹¹ Aile, toplumdan topluma yapı ve biçim farkaları gösterir-sede temel görevini kaybetmemiştir. Ailenin temel ödevlerinden olan çocukların yetiştirilmesi, gelecek kuşağa ana kültürün aktarılması, iş bölümü ve cinsiyetle ilgili ödevler hemen her toplumda aileler tarafından yerine getirilir. Ancak, çeşitli kültürlerdeki ailelerin bu ödevlerini yerine getirmek için yürüdükleri yollar başkadır¹². Genellikle bütün köylerimizde olduğu gibi Battal'da da aile ekonomik ve sosyal bir birliktir. Çünkü tarımsal etkinlik küçük aile işletmeleri biçimindedir.

Battal köy toplumunda ailelerin büyük çoğunluğu geniş aile geleneginin çeşitli tiplerini göstermektedir. İzlenimlerimize göre sayıları artmakta olan çekirdek ailenin yanına artık ve kopuk aile tiplerine de raslamaktayız. Kuşakların dikey gelişmesi ve sınırlı bir şekilde yatay genişlemesiyle oluşan geniş aile de, dikey genişleme tüm evli oğul ve torunları kapsamaktaysada babanın kardeş çizgisi üzerinde yatay genişleme görülmez. Diğer deyimle dikey olarak ikiden fazla kuşağı kapsayan bir birliktir. Geniş aileyi sürdüren baba - oğul bağıdır.

Kültürel Antropolojide hane ve aile kompozisyonu geleneksel geniş ailenin dikkate alınması gereken temel özelliğidir. Ailenin özellikleri

1 R. Şahinkaya: *Püko, sosyal yönleriyle aile*. 1960, s. 20

2 Hoebel, E. Adamson: *Man in the Primitive world*. p. 318, 319.

Köyedeki Ailelerin İç Yapısı

Akrabalık Durumu		Sayı	%
1	B.A - B.B, bir evli oğul, gelin, torunlar, bekar kardeş	25	15
2	B.A-B.B, iki evli oğul, gelinler, torunlar, bekar kardeş	5	3
3	B.A-B.B, üç evli oğul, gelinler torunlar, bekar kardeş	1	0.6
4	B.A-B.B, bir evli oğul, gelin ve torunlar	10	10.8
5	B.A, bir evli oğul, gelin, bekar kardeşler	5	3
6	B.A, bir evli oğul, gelin, torunlar	10	6
7	B.B, bir evli oğul, gelin, torunlar, bekar kardeş	2	1.8
8	B.B, bir evli oğul, gelin torun	1	0.6
9	B.A çocuklar	1	0.6
10	Evli erkek kardeşler, karıları çocukları	2	1.8
11	Karı-koca ve çocuklar	56	39
12	Karı-koca ve çocuklar, kadın tarafı akraba	—	—
13	Anne ve evlenmemiş çocuklar	4	2.4
14	Yaşlı karı-koca	1	0.6
15	Genç karı-koca	2	1.8
16	Yalnız kadın	10	6
17	Yalnız erkek	—	—
18	Karı-koca ve çocuklar erkek tarafı akraba	2	1.8
19	B.A - B.B, evli oğul, karıları, bekar kardeş	1	0.8
20	Koca, iki karısı, çocukları	3	1.8
21	Koca, iki karısı, evli oğullar, karıları, torun, bekar kız kardeş	4	2.4
22	B.A-B.B dul oğul, çocuklar, bekar kardeşler	1	0.6
23	B.A-B.B evli torun, karısı	1	0.6
24	B.A-B.B, torun	1	0.6
Toplam		165	100

aile içi ilişkileri bu kompozisyona göre düzenlendiği ve değiştiği içindir ki Etnolojik açıdan büyük bir anlamı vardır. Bu nedenle köyümüzde müzde, geniş ailedeki değişimleri saptamak üzere aile kompozisyonu gösterir arkadaki tabloyu çizdik.

Tablodan'da görüleceği gibi, köydeki ailelerin çoğu % 45,6 geniş aile tipinin çeşitli özelliklerini göstermektedir. Çekirdek aile % 40,8 le önemli bir miktar göstermekle beraber köyde halen geleneksel aile tipi yaygındır. % 1,8 bileşik' (Joint family), % 1,8 artık aile, % 3,6 kopuk tipi saptanmıştır.

Türkiye'deki ailelerin % 60 çekirdek aile, % 19 geniş aile, % 13 geçici geniş ve % 8 in parçalanmış⁴ aileler olduğu hatırlanırsa, köyümüzün geniş aile özelliğini koruduğu görülür.

³ Çeşitli Antropolojik araştırmalar, geniş ailenin temel dayanağının üretim ilişkilerinden doğan-mülkiyet ve özellikle toprak mülkiyeti olduğunu göstermiştir.⁴ Battal'da da geniş ailenin temelini mülkiyet teşkil eder. Burada toprak büyüklüğü ve aile biçimi arasındaki korelasyon açıktır. Öte yandan, aile büyüklüğü (sayısal ortalama) açısından köyümüz Türkiye geleneksel toplumunun ev halkı büyüklüğünü desteklemektedir. Türkiye geleneksel toplumunda ev halkı büyüklüğü 6,1, Battal'da 6 kişidir. Aile biçimi ile aile büyüklüğü arasındaki ilişkiden de görüleceği gibi, geniş ailenin ortalama 8,9, çekirdek ailenin 5,1, artık ve kopuk ailelerinde ortalama 2,4 kişiden oluştuğu görülür. Batı Anadolu'da geniş aile büyüklüğü 7,6 kişi olduğu halde, Doğu ve Güneyneydoğu da 8,9 kişidir. Aile büyüklüğünün bölgesel farklar gösterdiği ortadadır. Köyümüzde 8,9, kişilik aile büyüklüğü ile bölgesel farklılığı desteklemektedir.

Battal'da son yıllarda daha çok görülen aile içi geçimsizlikler özellikle baba-oğul çatışması, gelinin kaynana ile geçinememesine, kardeşler arasında miras ve iş yüzünden çıkan anlaşmazlıklar ailenin parçalanmasına sebep olmaktadır. Baba-oğul çatışmalarında ve aile içi geçimsizliklerin en önemli nedeni, babanın erkek evlâda karşı sert otoritesi ve bunun ekonomik alanda yansımalarıdır. Eskiden baba otoritesinin kuvvetli olması nedeniyle aile içi geçimsizlikler bu güne kadar görülüyordu: Aile içi anlaşmazlıklar aile reisine, babaya iteat etmek

3 N. Erdemli'ye göre, geniş ailenin, çekirdekli aileye dönüşümündeki geçiş tipidir.

4 S. Timur: Türkiye'de Aile Yapısı, 1972, s. 30

sureti ile çözümleniyordu. Günümüzde oğulun baba otoritesinden kaçmak isteği⁵ ve diğer aile içi anlaşmazlıklar, oğula ayrı ev açmakla çözümlenmektedir. Öte yandan, oğulların daha tahsilli olmaları ve satış nedeniyle kente sık gitmeleri onlara kent kültür değerlerini kazandırmaktadır. Böylece, yeni değerlerin (yaşantısında, aile içinde, çocuk terbiyesinde) babanın eski kültür değeri ile çatışması baba-oğul anlaşmazlığını arttırmaktadır. Toplumun para ekonomisine girişi nedeni ile sahip olduğu servet kentle teması, baba otoritesi gibi kültürel bir değeri zayıflatan etmenlerdir. Genellikle sosyal yapıda yer alan değişiklikler aile içerisinde etkisini bu devrede, en çok baba-oğul ilişkisinde yapmıştır.⁶ Battal'da da aile içi ilişkilerde en önemli değişim baba-oğul arasında görülmektedir.

Köyde, baba soyunun takibini esas alan aile sistemi geçerlidir. (Patrilineal sistem). Battal'da, aile yapısını belirlemesi açısından ailenin kuruluşundaki yerleşim kuralı baba evine yerleşmedir (Patriolocal). Köyde ne damadın, nede gelinin ailesinin yanında olmayan bağımsız bir yerleşim (Neocal) yerinde oturan aile yoktur. Genellikle Türk köy toplumlarında görülen oğulla beraber oturma halinin, diğer deyimle geleneksel bir özelliğin devamında, toplumun geleneksel bir inancı olan ocağı tüttürme, ceddə tapma (Ancestor ship) inancını da hesaba katmak gerekir. Ancak, babanın oğulla birlikte yaşaması halinde küçük oğulla beraber oturma geleneği daha çok görülmektedir. Küçük oğulla beraber oturma geleneği, babanın ölümünden sonra kardeşler arasında miras anlaşmazlıklarına sebep olmaktadır. Yaşlı ana-baba bakımlarını temin için ölümlerinden önce beraber oturdukları oğullarına bazı mallarını bırakmaktadırlar. Bu durum ebeveynin ölümünden sonra, kardeşler arasında dargınlık ve geçimsizlik konusu olmaktadır. Burada, eskiden yeterli olan göreneğin, bugün yetersizliği sonucu bu tip sorunların ortaya çıktığı görülmektedir.

Battal'da, ana tarafından olan akrabalık, baba tarafı akrabalığı kadar önemsenmez. Ana tarafı akrabanın beraber oturduğu hiç bir aile yoktur. Ayrıca, büyük ölçüde Patrilineal sisteme göre, düzenlenmiş olan geleneksel miras kuralları son yıllarda değişim göstermekte ve medeni kanuna göre miras dağılımı yapılmaktadır.

5 N. Erdem: Antropoloji dergisi sayı, 4, s. 75, 1967-1968

6 M. Karay: Ereğli Ağır Sanayinden önce bir sivil kasabası D.P.T. Yayını, 1964, s. 115. Ankara

Köyümüzde akrabalık, akraba fertler arasında birbirine karşı bazı ilişki biçimlerini tayin etmiştir. Bu ilişki biçimleri, çekinmek, kaçınmaktan başlayarak konuşmamak ve saklanmağa kadar olmak üzere çeşitli şekiller göstermektedir⁷. Genç kız ve kadınlar akraba erkeklerden çekinip kaçındıkları gibi özellikle köydeki genç erkeklerden de çekinip kaçınırlar. Nişanlı kızlar genç erkeklerden ve nişanlılarından kaçarlar. Ancak, yaşlı kadınlar erkeklerden çekinmezler onlarla oturup konuşabilirler. Gelinlik etmek, akrabalık ilişkilerinin zorunlu kıldığı ve yapılmasını öngördüğü geline ait görevlerdir⁸. Büyükler yanında özellikler kayınbaba ve kaynanayla konuşmamayı, kapanmayı ve serbest hareket etmemeyi öngörür.

Eskiden, sosyal alanda ve ekonomik etkinliklerde akraba yardımlaşmasında İmece önemli bir rol oynuyordu. Bugün akrabalar arası yardım laşma eski önemini kaybetmiştir. Toplum artık bazı işlerinin yapımında akraba yardımının yerine para ile tuttuğu işçileri kullanmaktadır. Bu davranış para ekonomisine geçen toplumda kentle temas sonucunda geleneksel değerlerin zayıfladığını göstermektedir. Ayrıca, yukarıda belirttiğimiz gibi aileden (% 45,8) çekirdek aileye (% 40,8) geçiş evli çiftler ve çocuklar üzerindeki akrabaların ilgisini azaltan başlıca nedenlerdendir. Toplumda kan kardeşliği, ahret kardeşliği, süt kardeşliği gibi Tasavvuri akrabalık (FICTIONAL kinship) görülmemekte ise de, bu çeşit ilişkiler de değişmiştir. Eskiden çocuklar arasında yaygın olan kan kardeşliğine bugün artık raslanmamaktadır.

Ahret kardeşliği, daha çok yaşlı kadınlarda yaygın olmakla beraber yaşlı erkekler arasında da görülmektedir. Toplumun eskiye oranla bu tip akrabalıklara karşı ilgisi azalmıştır. Bu durumun süt kardeşliklerde daha belirgin görülmesinin nedeni ise süt kardeşler arasında evliliğin yasaklanmış olmasıdır. Ayrıca, toplumda süt kardeş evliliğinden doğan çocukların normal olacağı inancında bu yasağı desteklemektedir.

Sonuç olarak, toplumda kentle sık temas sonucunda geleneksel değerlerin kaybolmakta olduğu akraba arasındaki ilişkilerin çözülmeye başladığı görülmektedir. Bu özelliği Türkiye geleneksel toplumlarında da görmekteyiz.

7 N. Erdemtuğ: Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki. 1956. s. 42

8 N. Erdemtuğ: a. g. c. 1956 s. 43

Bibliyografya

Erdentuğ, N: *Türkiye Türk Toplumunda Sosyal Antropoloji Çalışmalarının Yeri*. 1972 Eğitim Fak. yayını.

—————: *Antropoloji dergisi*. Sayı 4. 1967. 1968 D.T.C Fak yayını

—————: *Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki*. 1956. D.T.C. Fak yayını

Hoebel, E. Adamson: *Man in the Primitive Worlds*. Ms Graw-Hill New York 1949.

Kıray, M: *Eğeli Ağır Sanayiinden Önce Bir Sahil Kasabası* D.P.T. yayını 1964.

Şahinkaya, R: *Psiko-sosyal Yönleriyle Aile*. 1960.

Timur, S: *Türkiyede Aile Yapısı*. Hacettepe Üniversitesi yayını. 1972